МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

УКРАЇНА ЯК ГЕОПОЛІТИЧНА РЕАЛЬНІСТЬ: ПОЛІТИКА, ЕКОНОМІКА, ПРАВО

Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, МАУП, 29 березня 2012 р.

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2012

Редакційна колегія:

Подоляка А. М., д-р юрид. наук, доц. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Медвідь Ф. М., канд. філос. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 21.05.12)

Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, МАУП, 29 березня 2012 р. / редкол. : А. М. Подоляка (голов. ред.), М. Ф. Головатий (заст. голов. ред.), Ф. М. Медвідь (заст. голов. ред.), А. А. Ігнатченко (відп. ред.). — 2012. — 130 с. : іл. — Бібліогр. в кінці ст. [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2012.

У пропонованому збірнику статей розглядаються сучасні проблеми політичної суб'єктності української нації, геополітичні реалії новітньої української держави. Висвітлюється роль різних складників та компонентів, що зміцнюють геополітичні позиції України в постбіполярному світі.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, хто цікавиться геополітичними можливостями України як сучасної світової потуги.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2012
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2012

ЗМІСТ

Головатий М. Ф.
Концептуальні засади політичної теорії та методів її дослідження 4

Пиляев И. С.
Украина как геополитическая реальность: современные тенденции 15

Варзар І. М.
Політико-теоретичний феномен "національна ідея" у політолого-етнологічній парадигмі 23

Недюха М. П.
Правова ідеологія українського суспільства: шляхи модернізації 40

Чернуха Н. М.
Соціальна мобілізація сучасних студентів засобами інтеграційних процесів у освіті 56

Медвідь Ф. М.
Національні інтереси України в умовах постбіполярного світу 64

Бахов І. С.
Роль міжкультурної комунікації у полікультурному суспільстві ... 74

Шестопалова І. О.
Роль іноземних мов у світлі транснаціональної соціальної мобільності студентів 82

Мірошниченко Ю. Р.
Політико-правові засади української моделі форми правління 88

Журжа І. В.
Українсько-польські двосторонні відносини у 90-х рр. XX ст.: історія та основні напрями розвитку 102

Юсеф Н. Н.
Ближний Восток в современных геополитических реалиях 108

Дікарєв О. І., Чжан Веньджун
Геоекономічний вимір зовнішньоекономічної діяльності України та КНР 115

Касьянова С. П.
Елементи мультикультурності як впливові чинники української геополітичної реальності 123

УДК 327:351.746.1(477)

Ф. М. МЕДВІДЬ
канд. філос. наук, проф.
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТБІПОЛЯРНОГО СВІТУ

Україна як геополітична реальність: політика, економіка, право, 2012, *64–73*

Національні інтереси виступають як реалізація природного права народу на гідне існування, важлива детермінанта національного відродження України. Національні інтереси, як й "інтереси рухають життям народів" (Гегель), завжди були і нині виступають у ролі рушійної сили історії, оскільки вони полягають у реалізації права кожного народу на самостійне існування та включеність його у світову цивілізацію.

Термін "національні інтереси" з'явився ще у XVI ст. У теорії міжнародних відносин це поняття вживається переважно у сфері зовнішньої політики і сприймається в розумінні "державний, народний, всенародний". Подібний підхід зумовлений і тим, що в англійській мові (як і в інших мовах германської і романської груп) термін "національний" не має чисто етнічного значення. В науковий обіг ця категорія увійшла порівняно недавно, лише в 1935 р. вона була введена до Оксфордської енциклопедії соціальних наук.

Досліджували національні інтереси цілий ряд вчених із різних галузей знань, зокрема, Ю. Римаренко, Г. Ситник, В. Горбулін, М. Поручник, А. Качинський, М. Мальський та ін.

Політико-правові засади розроблено автором [8; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

© Ф. М. Медвідь, 2012

Постбіполярний світ (система) — термін, яким позначається сучасна система міжнародних відносин. Із розпадом СРСР і "соціалістичного табору" зникла біполярність світу та конфронтація по лінії Схід — Захід; фактична перемога в "холодній війні" перетворила США на одноосібного світового лідера — єдину наддержаву у військово-політичному вимірі, яка має можливість втручатися у події, що відбуваються у будь-якій частині земної кулі. За умов нового світоустрою зменшується значення військово-силового і військово-політичних чинників, що раніше визначали реальну вагу і вплив тієї чи іншої держави. Це сприяє появі нових світових лідерів — "полюсів тяжіння" — Японії, КНР, ЄС, Австралії, Тайваню та ін. Дедалі більша кількість країн виходять із сфери суперництва великих держав і набувають здатності здійснювати самостійну політику, інколи всупереч своїм колективним покровителям. Жодна із провідних держав світу не в змозі фінансово витримати тягаря повністю самостійних дій, не здатна дозволити собі самоізолюватися в умовах глобальної економіки [4; 6; 15; 16].

Після закінчення "холодної війни" міжнародна безпека послаблюється наявністю численних конфліктів і воєн, що виникають постійно і повсюдно і мають, як правило, внутрішньодержавний характер. Зникає ідеологічне протистояння, але натомість розширюються та загострюються цивілізаційні конфлікти, спричинені національними, конфесійними, соціально-економічними і внутрішньополітичними проблемами. Сучасні міжнародні відносини формуються під впливом як доцентрових, так і відцентрових тенденцій. Глобалізація і фрагментація виявляються як діалектична єдність протилежностей. Суперечлива єдність цих різноспрямованих сил дає підстави багатьом вченим вважати, що XXI ст. буде суттєво відрізнятися від попередніх трьох із половиною століть, коли основи міжнародних відносин у їхніх загальносистемних проявах залишалися спадщиною Вестфальського миру [17; 7, *601*].

Міжнародні відносини виступають як специфічна галузь суспільних відносин; як сукупність політичних, економіч-

них, ідеологічних, правових, дипломатичних, військових та інших зв'язків і взаємовідносин між основними суб'єктами світової спільноти; як поводження держав на міжнародній арені. Міжнародні відносини характеризуються специфічними формами політики, включаючи силу, баланс, гегемонію, взаємозалежність, війну і мир. Періодизація, виділення основного змісту й характеру, типологія міжнародних відносин залежать від підходів, що застосовуються вченими-міжнародниками різних наукових шкіл і напрямків. Продуктивним, на наш погляд, є розгляд школою політичного реалізму (Г. Моргентау, Р. Арон, Г. Кісінжер та ін.) і їх прихильниками міжнародних відносин крізь призму "поняття інтересу, вираженого в терміні сили". В основі міжнародної діяльності держав, на їхню думку, лежить прагнення до збільшення своєї сили та впливу. Сила (вплив) як суспільне явище має багато вимірів і проявів: від фізичної (військової) сили до економічних, соціальних, психологічних рушійних чинників. Серед них найважливішими є: геополітичне становище; населення; природні ресурси; індустріальний розвиток держави; військова могутність; воля; політичне керівництво і внутрішня організація влади; дипломатія; міжнародний імідж. Унаслідок боротьби за максимальне задоволення національних інтересів вони сприяють установленню на світовій арені рівноваги сил, яка є єдиним реальним способом забезпечення і збереження миру. Майже аксіоматичною є думка, до якої схиляються більшість науковців, про несумісність старого світового устрою з подальшим посиленням взаємозалежності в умовах глобалізації.

Категорія "національні інтереси", її тлумачення тісно пов'язані, на наш погляд, із розумінням процесів етногенези і націогенези, базової категорії "нація", яка віддзеркалюючи багатство етнопсихологічних, культурно-історичних і соціально-побутових форм людства, уособлює його горизонтальну диференціацію. Саме нація, на відміну від соціальної страти, класу, демографічної, конфесійної чи інших груп є наймасштабнішою і найбільш стійкою, внутрішньо структу-

рованою групою інтересів, що здатна витворювати окреме суспільство [5, *13–25*].

У сучасному світі роль націй весь час зростає, оскільки вони все виразніше виступають як базові елементи людського співтовариства, головні дійові особи політики та історичного процесу. Нація як спільнота етнополітична характеризується високим рівнем консолідації, самоусвідомлення і прагнення до творення власної національної держави. В силу цього для нації як етнополітичної спільноти інтереси зосереджені передусім у сферах політики й культури. Тому для нації як політичного суб'єкта найголовнішим є збереження її ідентичності і культурно-мовної самобутності у властивій саме цій нації формі, тобто у формі реалізації національної ідеї. Звідси пріоритетні національні інтереси у політичній сфері спрямовані на подальшу консолідацію нації, на створення чи збереження власної національної держави та налагодження взаємовідносин з іншими націями-держави [18].

Науковий підхід до визначення національних інтересів, безперечно, передбачає врахування історичних, соціально-політичних та економіко-географічних чинників функціонування української нації. Вихідними засадами при цьому є чітке розуміння того, що являє собою сучасна українська нація у вузькому значенні, як етнічно однорідна спільнота громадян української національності, що проживають в Україні, та в широкому значенні — як відкрита поліетнічна спільнота, що історично склалася на території України, котра усвідомлює себе українським народом, а її члени — громадянами України, тобто мова йде про політичну націю [19, *137–168*].

У літературі національні інтереси поділяються традиційно на внутрішні і зовнішні. На наш погляд, варто говорити про національні інтереси — як внутрішні, і національно-державні інтереси — як зовнішні. Хоч, зауважимо, такий поділ є до певної міри умовний, оскільки будь-який національний чи національно-державний інтерес має, як правило, внутрішні та зовнішні аспекти.

У залежності від ступеня впливу на сфери функціонування держави національні інтереси можна класифікувати на життєво важливі, другорядні, критичні, а за ступенем стійкості — на стратегічні, оперативні і тактичні інтереси.

Національні інтереси відображають фундаментальні цінності та прагнення Українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення. Національні інтереси України та їх пріоритетність обумовлюються конкретною ситуацією, що склалася в країні та за її межами.

Становлення концепції національних інтересів України розпочалося з прийняття Декларації про державний суверенітет України, Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленого 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням.

Конституція України, Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. "Про основні напрямки зовнішньої політики України", Концепція (Основи державної політики) національної безпеки України, Закон України "Про основи національної безпеки України", Універсал національної єдності, Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" (2010), Про стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р., № 105/2007 // Урядовий кур'єр. — 2007. — № 43. — 7 березня склали основу концепції національних інтересів України. В Концепції (Основах державної політики) національної безпеки України, схваленої Верховною Радою України 16 січня 1997 р., визначено такі пріоритетні національні інтереси України: створення громадянського суспільства, підвищення ефективності органів державної влади та місцевого самоврядування, розвиток демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини; досягнення національної злагоди, політичної і соціальної стабільності; гарантування прав української нації та національних меншин України; забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності кордонів; створення самодостатньої соціально орієнтовної ринкової економіки; за-

безпечення екологічно та технологічно безпечних умов життєдіяльності суспільства; збереження та підвищення науково-технологічного потенціалу; зміцнення генофонду українського народу, його фізичного і морального здоров'я та інтелектуального потенціалу; розвиток української нації, історичної свідомості та національної гідності українців; розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності громадян усіх національностей, що становлять український народ; налагодження рівноправних та взаємовигідних відносин з усіма державами, інтегрування в європейську та світову спільноту.

Після набрання чинності в липні 2003 р. Закону України "Про основи національної безпеки України" [1] втратила чинність Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, оскільки, відповідно до ст. 6 зазначеного закону, визначено пріоритети національні інтереси, що майже тотожні змісту категорії "пріоритетні національні інтереси". Однак, категорія "пріоритети національні інтереси України" несе дещо інше смислове навантаження, ніж базова категорія "пріоритетні національні інтереси України", хоч законодавець ототожнив їх майже за змістом.

Із метою реалізації пріоритетів національного розвитку Універсалом національної єдності запропоновано план дій для забезпечення національної єдності.

В умовах формування механізмів міжнародної колективної безпеки [20] стратегічною метою політики національної безпеки України, як визначає Стратегія національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 12 лютого 2007 р., є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, дотримання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. Національна єдність як запорука забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких ***життєво важливих***

національних інтересів України: прав і свобод людини і громадянина; суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенства права; соборності держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; неухильного дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних об'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; збереження і розвитку духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійних відносин з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена [3].

У 2010 р. прийнято Закон України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики" [2].

Послання Президента України до Українського народу (3 червня 2010 р.) визначає "Головне завдання зовнішньої і безпекової політики — захист національних інтересів у світі, що змінюється". Тоді ж з'являється проект "Стратегії національної безпеки України у світі, що змінюється".

Аналіз національних і національно-державних інтересів ми розглядаємо з позиції політичної суб'єктності української нації, тобто українська нація постає творцем власної держави, яка використовується етносоціальною спільнотою як інструмент здійснення внутрішньої та зовнішньої політики.

Національні інтереси, на наш погляд, можна визначити, виходячи саме з суттєвих ознак нації як етносоціальної спільноти. Структура національних інтересів змінюється залежно

від завдань нації, ступеня (етапів) її сконсолідованості (початковий етап формування, етап національно-визвольної боротьби, розквіт національної спільноти тощо).

Щодо нації-держави, як суб'єкта міжнародного права, то національний інтерес звернений всередину спільноти, до умов її внутрішнього функціонування і прояву її ознак.

Націю — державу як суб'єкта міжнародних відносин, вважаємо, характеризує національно-державний інтерес, що виступає в загальному плані як мотивація зовнішньополітичної діяльності держави. Національно-державний інтерес України в перехідний період становлення незалежної держави можна охарактеризувати як національне виживання, що повністю підпорядковане завданням стабілізації ситуації в державі і забезпеченню переходу до демократичного суспільства, зорієнтованого на ринкову економіку. Він передбачає формування механізму зовнішніх зносин як основи зміцнення стабільності і відвернення міжнародних конфліктів, цивілізованих входжень у систему колективної та міжнародної безпеки.

Основним базовим національно-державним інтересом, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням зовнішньополітичного курсу України в умовах глобалізації та євроінтеграції є її виживання, підвищення життєспроможності та зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності, перетворення з об'єкта геополітичних ігор великих потуг на повноцінний суб'єкт геополітики, тобто на самостійного гравця, який визначає свої цілі й дії на міжнародній арені.

Становлення концепції національних інтересів України сприятиме швидкому усвідомленню тожсамості державних структур і дасть можливість державі проводити активну внутрішню і зовнішню політику, що приведе до формування реальної політики, пропаганди базових національних інтересів та зовнішньополітичних пріоритетів, просування їх у внутрішній і зовнішній політиці.

Література

1. *Закон* України “Про основи національної безпеки України”// Урядовий кур’єр. — 2003. — 30 липня.
2. *Закон* України від 1 липня 2010 року “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon1.rada.gov.ua
3. *Про стратегію* національної безпеки України: Указ Президента України від 12 лютого 2007 р., № 105/2007 // Урядовий кур’єр. — 2007. — № 43. — 7 березня.
4. *Грищенко К. І.* Україна НАТО: минуле, сучасне та майбутнє // Наука і оборона. — 2012. — № 2. — С. 12–17.
5. *Кожара Л.* Єврозона — що буде завтра? 28–29 червня лідери Європейського Союзу зберуться на черговий саміт. Ця зустріч за своєю важливістю перевершить усі попередні “кризового” періоду // День. — 2012. — 26 червня.
6. *Каппелер Андреас.* Громадянська чи етнічна нація? Зауваги з теорії та історіографії // Україна. Процеси націотворення / Упорядник Андреас Каппелер; пер. З нім. — К.: К.І.С., 2011. — С. 13–27.
7. *Манжола В., Божко С.* Постбіполярна система // Політична енциклопедія. — К.: Парл. вид-во, 2011. — 601 с.
8. *Медвідь Ф. М.* Політико-правові засади аналізу категорії “національно-державні інтереси України” в системі міжнародних відносин // Наукові записки / Курасівські читання-2005. — К.: ІПіЕНД, 2006. — Вип. 30, кн. 2. — С. 341–351/Сер. “Політологія і етнологія”.
9. *Medvid F.* Interesy narodowe i priorytety geopolityczne Ukrainy — zarys tematyki // Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne — 2006. — № 2. — С. 59–66.
10. *Медвідь Ф. М.* Політико-правові засади концепції національних інтересів України // Політичний менеджмент. — 2007. — № 1(10). — С. 66–73.
11. *Медвідь Ф. М.* Національно-державні інтереси та геополітичні пріоритети України в умовах розширення Європейського Союзу: політико-правові аспекти // Вісник

Львівського університету. Серія міжнародні відносини. — 2007. — Вип. 18. — С. 44–50.
12. *Медвідь Ф. М.* Національні інтереси України: виклики, небезпеки, загрози // Юридичний вісник України. — 2008. — № 34. — 23–29 серпня.
13. *Медвідь Ф. М.* Історія і теорія становлення системи національних інтересів України: правові колізії //Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — К.: 2008. — Вип. 42. (підсекція "Курасівські читання"). — С. 210–221.
14. *Медвідь Ф. М, Буга Р. І.* Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози // Наукові праці МАУП /Редкол.: В. Б. Захожай (гол.ред.) [та ін.]. — К.: МАУП, 2001. — Вип. 3 (26). — К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2010. — С. 112–117.
15. *Партнерство* Україна — НАТО: час усвідомлення нових реалій, потреб і нових підходів. — К.: Центр Разумкова, 2012. — 20 с.
16. *Сірук М.* Україна — НАТО: що після позаблокового статусу; Роберт Нурік: Нам потрібно розпочати процес планування нових рамок наших відносин // День. — 2012. — 26 червня.
17. *Суботін А. А.* Постбіполярна система міжнародних відносин // Система міжнародних відносин. — К., 2007.
18. *Строуб Тэлботт*: "Вызов настоящего — сформулировать национальные интересы так, чтобы они соответствовали XXI веку". Интервью А. Гетьманчук // Зеркало недели. — 2010. — 3–9 апреля.
19. *Українська* політична нація: ґенеза, стан, перспективи/ За ред. В. С. Крисаченка. — К.: НІСД, 2004. — 648 с.
20. *Україна* в системі міжнародної безпеки // Національний інститут проблем міжнародної безпеки. — К.: ПЦ "Фоліант", ВД "Стилос", 2009. — 572 с.